УДК 811
ББК 81.2Укр
З 41

З 41 Українська мова і нація : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2015. – Вип. 6. – 164 с.

У збірнику наукових праць "Українська мова і нація" представлено узагальнені тези доповідей та виступів учасників засідання круглого столу "Українська мова і нація: перспективи розвитку в період глобалізаційних процесів". Авторами статей розкрито широке коло мовних проблем: цивілізаційно-культурний розвиток України в контексті сучасних глобалізаційних процесів; українська мова в сучасному інформаційному просторі; нормативно-правові документи щодо мовної політики в Україні на сучасному етапі; державна мовна політика в галузі освіти України; мовне середовище учнівської та студентської молоді: виклики сучасності та ін.

Адресовано широкому колу читачів, причетних до вивчення сучасної мовної ситуації в Україні: учням, студентам, аспірантам, викладачам, науковцям.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Білий Л.Г., директор Хмельницького інституту МАУП, к.пед.н., доцент *(головний редактор)*; **Парандій В.О.**, директор Хмельницького економіко-правового коледжу МАУП, к.і.н.; **Діденко З.О.,** голова Хмельницького міського Товариства української мови імені Тараса Шевченка "Просвіта"; **Кабачинська С.І.,** заслужений журналіст України; **Матвіюк К.І.,** голова Ради козацьких старійшин Хмельниччини, дисидент; **Кульбовський М.М.,** письменник, журналіст, член НСЖУ, МСПУ, міської спілки "Поділля", лауреат премії ім. Т. Шевченка; **Григоренко О.П.,** д.і.н., професор; **Мельник Р.М.**, к.філол.н., доцент (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія); **Петрушенко О.О.,** к.філол.н., доцент (Хмельницький економічний університет); **Савчук Л.О.,** завідувач кафедри фундаментальної підготовки, к.пед.н., доцент (Хмельницький інститут МАУП); **Гундерук Л.М.**, завідувач кафедри психології, к.психол.н., доцент (Хмельницький інститут МАУП); **Дубина Л.Г.,** доцент кафедри фундаментальної підготовки, к.пед.н., доцент (Хмельницький інститут МАУП); **Костенко Д.В.,** доктор філософії в галузі державного управління (Хмельницький економіко-правовий коледж МАУП); **Олійник В.В.,** доцент кафедри психології Хмельницького інституту МАУП, к.пед.н., доцент (відповідальний секретар).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Черниш Г. М., кандидат філологічних наук, доцент
Петрушенко О. О. кандидат філологічних наук, доцент

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом
(протокол № 9 від 29 жовтня 2015 р.)

© Хмельницький інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2015

Кульбовський М. М.
МОВА – ПОРТРЕТ НАЦІОНАЛЬНОГО ДУХУ УКРАЇНЦІВ….. 68

Олійник В. В.
ПОНЯТТЯ “РІДНА МОВА” В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ……... 74

Парандій В. О.
ВИДАВНИЧО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
РЕСПУБЛІКИ (1920-1944 рр.)…… 79

Петрик Т. М.
МИЛОЗВУЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ……. 98

Петрушенко О. О.
ТРОПЕЇЧНІ МОДЕЛІ ЕСТЕТИЗАЦІЇ ЧАСОНОМЕНІВ У МОВІ
УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ……... 103

Паршенко К. А., Прус О. В.
ФОРМУВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
УКРАЇНЦІВ У ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ…….. 112

Рибак Т. М.
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В ШКІЛЬНИЦТВІ ЗАХІДНОЇ ДІАСПОРИ…….. 116

Рибчинська О.
ВПЛИВ ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА МОВЛЕННЯ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ…….. 124

Савчук Л.О.
ЕВОЛЮЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ……. 129

К. А. Паршенко,
кандидат технічних наук
О. В. Прус,
старший викладач
(м. Хмельницький)

ФОРМУВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Роль мови у формуванні етнонаціональної ідентичності особистості є чи не найважливішою, а її значення для становлення та розвитку держави надзвичайно вагомою. Соціально-політичні перетворення останніх років в українському суспільстві призвели до того, що проблема етнонаціональної ідентичності набуває дедалі більшої актуальності й гостроти в контексті регіональних суперечностей, що ускладнюються фактичною двомовністю. У цьому контексті значну увагу з боку громадськості привертає мовне питання. Воно досліджується фахівцями різних наукових сфер, зокрема, політологами, психологами, філологами, істориками, філософами. Проте значно більша увага зосереджена навколо політичних спекуляцій, пов'язаних з даною проблемою, а низка досліджень в цьому напрямку характеризуються упередженістю та ідеологічною заангажованістю.

Державність української мови є ключовим чинником консолідації українського суспільства на всій території України, формування сучасної української політичної нації, символічним уособленням української державності, гарантією збереження національної ідентичності українського етносу і державної єдності України. З огляду на це українська нація і держава мають забезпечувати відродження і захист української мови, якісну розбудову українського мовного простору [4, с. 437].

Традиційно вважається, що науковий підхід до вивчення проблеми мови і нації почав формуватися з другої половині XIX ст. на основі праць засновників соціальної психології В. Вундта, Г. Штейнталя, Л. Лацаруса та їхніх концепцій "психології народів", а також гіпотези лінгвальної відносності Е. Сепіра – Л. Уорфа та положень О. Потебні про етнодиференційну роль мови. Проте "мовно-культурний" принцип ідентифікації було сформульовано ще давньогрецькими мислителями (вважалося, що

людина, яка не розмовляє грецькою мовою – варвар), а в середні віки набула поширення ідея "народної мови" як основи національної ідентичності. Пізніше питання співвідношення мови і держави набуло актуальності у XVIII ст., коли засновник німецької школи романтичного націоналізму Й. Гердер ототожнив мову з національністю й проголосив німецький народ етнічною мовною спільнотою [1; 3].

Національну та етнічну ідентичність розуміють як результат процесу ідентифікації особи з національною або, відповідно, етнічною спільнотою. В українських наукових публікаціях наразі набуло поширення поняття "етнонаціональна ідентичність", що охоплює і національні, й етнічні аспекти ідентичності особистості в їх взаємозв'язку та взаємозумовленості. Однак, варто зауважити, що дане поняття вживається й зарубіжними дослідниками, переважно представниками тих країн, для яких є актуальною проблема співвідношення етнічного й національного (Великобританія, Німеччина, США, Індія).

Серед основних інструментів формування етнічної й національної ідентичності виділяють наступні: мова, релігія (віра), культура, соціально-політичні, психологічні ознаки, національна ідея. Однак на сьогодні, найпоширенішим є твердженням про те, що саме мова лежить в основі конструювання етнічної ідентичності, завдяки їй відбувається формування та розвиток національної свідомості як окремо взятої особистості, так і нації в цілому. Адже насамперед за мовною ознакою людина шукає собі подібних, або, іншими словами, ідентифікує себе [2, с. 106].

Беззаперечним є той факт, що мова є основним середовищем визначення, збереження й передачі соціального досвіду, а отже й етнічних особливостей кожного народу. Фактично мова в нинішній час є чи не єдиною ознакою, що дозволяє відокремити населення однієї держави від зовнішнього світу. Так, наприклад, у середньовіччі релігія (християнство) для багатьох держав Європи відігравала ще більш значущу роль, ніж мова спілкування (існувала велика кількість "народних" мов, а також мова церкви і освіти – латина). На сьогоднішній день для такої багатонаціональної держави як США головним механізмом ідентифікації виступає національна ідея [5].

Мова, як засіб вираження національної культури, виявляється найважливішою її частиною, дієвим фактором самого її існування й динамічного розвитку. М. Рильський говорив, що мова – це спадщина,

нагромаджена для нас десятками поколінь. А ми зобов'язані передавати її тим, хто прийде після нас, і примножити, і прикрасити цю спадщину. Не можна загубити ні крихти її, бо немає у людей другої такої животворної, дорогої і трепетної нитки, яка б зв'язувала їх з найвіддаленішим минулим і з найвіддаленішим майбутнім. Будь-який носій мови, вбираючи її з дитинства, має примножувати мовне багатство в процесі свого становлення, передавати його своїм нащадкам [4, с. 441].

Мова тісно пов'язана з мисленням і психологією людини, із суспільною і масовою свідомістю, з життєдіяльністю етнічних спільнот і модерних націй, з історією народів і їхніми звичаями. В онтологічному та етнопсихологічному плані мова постає як один з найважливіших феноменів національної культури. І. Огієнко у своїй праці "Українська культура" зазначав: "Мова – це наша національна ознака, в мові наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб І поки живе мова – житиме й народ, яко національність" [1, с. 16]. Незважаючи на відсутність належної підтримки української мови з боку української держави, серед громадськості поступово утверджується думка, що українська мова є одним з атрибутів державності, що престиж цієї мови має бути вищим. Тут потрібно зауважити, що офіційного статусу російської мови прагнуть лише 22% етнічних росіян, а 59% респондентів усіх національностей вважають, що підвищення статусу російської мови може призвести до загострення міжнаціональних стосунків в Україні.

Дослідження, пов'язані з вивченням ідентичності емігрантів, що проводилися в США та Європі, засвідчують, що переважна більшість намагається зберігати не лише свою етнічну та мовну ідентичності, а й своїх дітей цьому навчати [5]. Американський соціолог Гофман у своїй роботі переконливо доводить, що особистісна ідентичність визначається тим, як інші ідентифікують нас, а не як визначаємо себе ми. Він вважає особистість цілісною завдяки мовленню, а це стає причиною того, що вибір мови набуває першочергового значення для ідентичності [6]. Як влучно зауважує Gibson, підсумовуючи дослідження Spolsky (1999), мова для нас є не лише засобом, за допомогою якого ми самовизначаємось – "хто ми є", але є також способом для інших проектувати відносно нас свої власні очікування – "якими ми маємо

бути" [5]. Таким чином постає ще одна проблема мовної ідентичності особистості, що зумовлена особливостями сприйняття людини відповідно до її мови (вимови, діалекту), коли проекції та очікування щодо національної, етнічної, регіональної, політичної приналежності, а подекуди навіть рівня культурного та інтелектуального розвитку наперед формують певне ставлення до мовця [6]. Безумовно, в ситуації еміграції мова, релігія та культура стають найважливішими ідентитетами, що створюють протиставлення "ми – вони", а мова, в свою чергу, стає першою ознакою належності до іншої етнічної групи.

В той же час, як зазначає І. Данилюк, місце, яке посідає мова серед інших ознак ідентичності, залежить від ступеню збігу мовної та культурної спільнот. Коли такий збіг присутній, мова залишається найважливішим інструментом формування групової ідентичності; коли ж мовна спільнота значно ширша за культурну, то основним розрізнювальним компонентом етносу стає культура [3, с. 45]. Проте С. Нікітіна розглядає мовну самосвідомість як частину культурної самосвідомості, і наголошує на тому, що між усвідомленням елементів мови та інших елементів культури немає чітко вираженої межі [2, с. 109]. Таким чином, збереження власної етнічної ідентичності представниками етнічних меншин безпосередньо залежність від збереження рідної мови.

Роль мови у цьому процесі є неоднозначною та залежить від багатьох змінних: збігу мовної та культурної складових ідентичності, історичного періоду розвитку нації, тощо. Досліджуючи прадавні корені української мови, наука спирається на матеріальну й духовну культуру, створену народом. Подальше проведення досліджень у цьому напрямку є досить перспективним, оскільки це сприятиме виявленню основних соціально-психологічних особливостей формування та розвитку етнонаціональної ідентичності.

Отже, рідна мова зв'язує нас не тільки з нашими сучасниками, але й з минулими і прийдешніми – усіма поколіннями нашого народу. Тому, доки існує мова, живе і народ, і її зникнення означає не тільки втрату історичної пам'яті, але і зникнення цілої нації, її розчинення серед інших людських спільнот.

Список використаних джерел та літератури:

1. Воропаєва Т. Українська мова як базова основа національної ідентичності // Вісник Київського нац. ун-ту

ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – Серія: Українознавство. – Вип. 11. – С. 13-17.

2. Данилюк І. Мова як чинник згуртованості групового “Ми” // Соціальна психологія. – 2008. – №1 (27). – С. 105-113.

3. Данилюк І. “Мовні конфлікти” та конструювання етнічної і національної ідентичності // Соціальна психологія. – 2005. – №3(11). – С. 43-51.

4. Сабадуха В. Національна ідея як провідний чинник подолання кризи ідентичності в Україні // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: Зб. наук. пр. / За заг. ред. М. М. Слюсаревського; упоряд. Л. А. Найдьонова, Л. П. Черниш. – К. : Міленіум, 2005. – Вип. 4. – С. 436-444.

5. Gibson K., English only court cases involving the U. S. workplace: the myths of language use and the homogenization of bilingual workers’ identities. – 2011. – Hawai’i. – 60 p.

6. Goffman E., Stigma: Notes on the management of spoiled identity. – 1963. – New York: Simon & Schuster. – 239 p.

УДК 371 (71) 09

Т. М. Рибак
(м. Хмельницький)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКІЛЬНИЦТВІ ЗАХІДНОЇ ДІАСПОРИ

У статті на конкретних прикладах з’ясовано дидактичні умови навчання української мови в освітніх установах західної діаспори. Доведено, що вчителі-словесники, методисти, діаспорні лінгводидакти, зійшлися на думці розбудовувати мовну освіту в поліетнічному середовищі у трьох напрямах, серед яких – дотримуватись правил живої мови, що нею користуються в Україні. Сучасна мовна політика української західної діаспори спрямована на забезпечення навчання української мови закордонних українців як другої. З цією метою в роботі рідномовного шкільництва активно використовуються інноваційні лінгводидактичні форми, методи, засоби і прийоми, які практикуються в системі державних шкіл країн поселення і легко сприймаються учнями.